

Landskap: Småland
 Härad: Finneröd
 Socken: Jät
 Uppteckningsår: 1934

Upptecknat av: Jenny Danielsson
 Adress: Jät
 Berättat av: Eva Sofia Karlsson
 Född år 1841 i Jäts socken.

Uppteckningen rör sig om halmfigurer och systerklänning vid skörden och jultiden.

Vid skörden.

Vid jag har att berätta här om skörden och förföring har jag som barn och ungdom in hämtat av min foster en gammal vidskeppig gamma som jag är uppföstrad hos, jag kom till henne år 1882. Vid 11 års ålder fick jag tjänst i Smörånnåla i Urshult och var där till år 1894 på hösten då jag åter kom till foster och var där tills hon dog år 1902.

Hon talade om att i hennes ungdom var det vanligt att när de sletade att skrämma

Skriv endast på denna sida!

22 sid.

såder, den skars med skåra var det "lägeså"
 (liggsåd) så skars den med "haongskåra"
 (handskåra), av den sista "skärm" (skären)
 av varje sorts såd togs några händer av
 såden och lades i en stornek" (kärval) som
 hollades för "äringsmekan". den skulle fiskas
 väl och gömmas till jul. Åverv skulle det
 skaras av några strån och läggas i kors
 på åkern med en sten på steblet men
 åcen skulle vara åtkomliga, det skulle bli
 till julkort till "glasöan" julfatton, de som
 var snåla och inte gav henne det de hade
 inte hopyr om magon god skörd det kom-
 mande året. Då var det också vanligt för
 ett festpar att gå "friarskären", det var att
 "meja" (hugga såden med lis) den skulle gå
 trörs över hela åkern, och det skulle göras] post

Skriv endast på denna sida!

Sista röma
till glas.

Friar ut.

Ni talar om, att man vid skörden tog undan till en stor nek, "äringsneken", som torkades väl och skulle gömmas till jul. För vilket ändamål gömde man den neken och vad användes den till? Är termen "äringsneken" allmänt gängse i Eder trakt?

"Äringsneken" som togs undan vid skörden användes för det ändamål att den skulle sättas på golvet i nattställ och trakteras med julöf och brännvin och att de skulle tage tydor av den för det kommande årets skörd. Det har jag hört gamla tala om som de hört av sina föräldrar, ty folket förr! Tiden tankte mest på att få en bra "äring" (gröda) helst hön ty det berukades mest till bröd, jag har varit boende här i jät i 85 år och jag har hört både här och på min fädernesort fläcklinge gamla ménvirkor som nu är döda tala om "äringsnek", men nu ibland de yngre hör man inte det

bådo fort och väl, ty båda deras föräldrar
 skulle vara med och se på, och se vad
 de drogde till, "nekerne" (kärvarna) skulle bin-
 das väl och sätta välv, sedan gick de arm
 i arm in i hennes hem där det sedan skul-
 le arröras. Alla hade brått med skördens
 ty ingen ville bli sist, de som först slöta-
 de skördens herrade, sedan gick de och gjor-
 de spektakel för de andra, de passade på
 och gick och tog av deras kärvar och
 gjorde häringar å zabbas och satte på de-
 ras äker, kunde de sen utvona vem som
 gjort det så gönnde de dem antingen till
 Ytter eller Leeria då fick de dem tillbaka
 var det då någan som kunde skriva, ty
 det hande inte alla på den tiden så skre-
 de verser och rim och hängde på dem / forts

Känner du
 gännen till
 nu bunte

var det något särskilt roligt så skickades
 de från hem till hem, det kunde hänta
 att det blev stor ovänskapp därigenom
 ty var de kom så skräv de alltid något
 helst om flickor och pojkar, dessa gub
 ber och häringar hällades på hundockor,
 kom de till något ställe från julafton
 tog de kastades in genom dörren sen mört
 på knäller så sättes de till bordet med man
 folket åt, eller hängdes de i taket, eller
 lades de i eung domens sängar. Skara så
 den från åkern skulle fremlämen göra, det
 var särskilt att karorna deltog där, det
 såg hedersamt ut för den som fört
 släctade, den som blev sist blev om
 ringad av alla så fort som de släckte,
 så hon hade så bråttom som om hon, forts

Sit id
shämingen

Snr.
Värmered 2d
Jif om

4860

Aptt. Jenny Larsson
föt

1937

Skulle ta haren engar där det har ordet "ta
haren" kommit när de sletas skördens och
den som blev lättast pick bestå i kjeare-
gillet "på den gårdens". Min farfar talade om
att det kunde vara många bönder som
säddde om en åker så då kunde de ju
ta svala som t. ex. här i Gravlagård som jag
har är nu 7 bönder och före delningen 1855

hade de sina ägor gemensamt ty det hela
ett gör i manta. Tills Lersekatten hoppas an-
sades en "nek" (härne) en röktigt stor härne
av hornet hoppas vid skördens, den
skulle torkas väl, när den skulle törska
så lades den i en säck och de trask på
den så inte något försprövades det hornet
malldes för sig själv och av det myölet baka-
des kakor Lersekatter till Leria dagen if forts

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

5

Ber.
Berta Sofia
Thunberg
f. 1841 i
föt

Jurshult
Bls! Denna ob
ätbilliga andra
av J. B:s uppl.
mata ny kom-
trolleras / an-
träda att.

4860

Acc. 4860 s. 5. och 12.

"Till Lussekatten hopsamlades en "nek"/kärve/ en riktig stor kärve av kornet hopsamlades vid skörden, den skulle torkas väl, när den skulle tröskas så lades den i en säck och de trask på den så inte något förspilldes det kornet maldes för sig själv och av det mjölet bakades kakor Lussekattor till Luciadagen."

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
K ARKIV

5 a

Beträffande dessa upplysningar vore vi tacksamma för kompletterande upplysningar:

1. Sedan vilken tid har Ni Eder bekant, att Luciadagen firades i orten?
2. Berätta mera i detalj, hur det tillgick vid kringbjudningen av kakor lussedagens morgon. Var den, som bjöd omkring utklädd på något särskilt sätt?
3. Luciafirandet har Ni själv varit med om. Har Ni även sett untantagandet av den särskilda neken för Lucia-bröden samt dess egendomliga tröskning? Angiv i så fall på vilken gård och ungefär när Ni iakttog detta. Har Ni uppgiften från någon annan, så angiv vem som meddelat den.
4. Skulle Ni någon stans ha läst dylika uppgifter eller möjligen missförstått frågelistan, så angiv detta.

Acc. 4860 s. 5. och 12.

1. Jag har hört av de gamla i mitt hem där jag
leker fastrad hur deras förfäder pratt "Larsa"
men det förkunjer ju som föret är vänt da,
schwansen

2. Träffte var då ej vanligt men de gick omkring och
lyöd på lasskallor av hornjål och de såg ut så
Då min farter brukade baka sådana när jag var
unge, någon särskild nek tog hon inte till det
men hennes mor hade gjort det sade hon, men
lassekallor fikar ni alltid lassedags morgon, men
hon klädde sig ej något särskilt, farter hade hört
av sin mor att hon hade varit med om att
klä sig i vitt och gröna brons på huvudet med
benställa hörta färs i det hade varit på herr-
skapsställa.

3. Jag har ej spelat varit med om "Larsafirands"

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

5 b.

5 q.

är sådant, ej heller sett någon "nek" ty
allt detta som jag talar om har jag hört
av min farter, och jag vet inte heller
på vilken gård det finns. Min fasters
namn är förrut meddelat. Första gång
som jag såg "Lusia" finnas var på Fläckby
och som jag förrut skrivit om.

4. Det jag har skrivit om har jag ej tagit
i böcker eller tidningar ty jag vet att
det duggar ej.

Lördagen var ore för veckt och eender arbetet
 Togs "tydor" vid varje "aon" (ett stycke som de
 hade fram för sig) skulle de justera dubbelt
 och sen sätta sig att vila annars blev det
 ingen gröda året efter. Var det en flicka
 som fick en liten "nek" (hårve) på skäven
 så sades det att hon fick en korunge
 det kommande året, var det nästa strand
 som blev kvarglömda på åkern så hands
 de ihop till gabbar de kallades för "spicare
 gabbar".

Utd Tröskningen.

Cören vid Tröskningen lärde de och ingen
 ville bli sist, kl. 2 o 3 på morgonen böjade
 de att lämna med slagan i logen, de som inte
 hade så stora gårdar sletade tröcket fört
 sen gick de och gjorde spektakel för dem som

som hade mer, de brukade åt kasta in
Mora halmbrunlar till dem på logen, eller
 också gickar "tröskegobba" åt Halm, kunde
 de få reda på vilka det var som has-
 tade in dem så brukade de på dem igen
 till Lucia eller Nikolaus-dagen fest i
 annat format. När de på hösten fick höra
 de första slaget på logen så sade folket
 "i da hioås Helvita klocka" på kvällarna
 var det inga som ville tröskas ty det sades
 att då störde de "Tomtarna och logkatten"
 All sedan skulle vara tröskad till joul.
 Vid trärkningsen togs undan "nekar" till
Julabock, till halmprona, den stridaste och
 värsta räghamnen lades undan till att legga
 på golvet joulattan, till julmekar till
 fogtarna lades undan de största och farts

Skriv endast på denna sida!

LUNDS UNIV.
 FOLKMINNES-
 ARKIV

X
 Skrämt med
 en tröskare.

? Kontroll.
 (Fråga utränd)

Halm till
 julabok, hal-
 prona o. julmekar
 (Fråga utränd).

Acc. 4860 s. 7.

4860

Ni berättar även, att de, som sände gubbar till grannarna vid tröskens slut, fick dem igen till Lucia eller Nikolaus-dagen. Spelade Nikolausdagen i övrigt någon roll i folkseden? Berätta om de särskilda sed r Ni känner till vid Nikolaus.

Någon särskild sed vid Nikolausdagen
känner jag ej till vidare än den att di ke-
tade gubbar till varandra, sådant förekom-
mer inte nu det har jag hört av gamla frä-
den kringflutna om Frälskunge där rogade
de sig emellan med sådant, men nu är
det försvunnit där med

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-

ARKIV

Fa

4860

Acc. 4860 s. 7.

Ni berättar att neker togs undan vid tröskningen bl. a. till julabock. Varför skedde detta? Gjordes julabocken av otröskad halm? Berätta i övrigt vad Ni vet om denna julabock av halm, hur den gjordes och vartill den användes.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

76.

"Neker" till julaboken. Togs undan före tröskningen. Därfor att stråna var styvare, när slagan gatit över dem så klen de tillskrossade och sedan att göra av, ty halmen skulle vara strid. Så boken blev styv i benen, benen och hornen plåtades av halm, och benen skulle vara så styva så han kunde stå på dem när han kom i stugorna huvud och rygg utrades av halm sedan fästes benen och hornen i dem. Boken användes sen till att skrika i stugorna jultid.

Kärnfallasten nekerna.

Skördefesten eller skördegillet.

I ett byalag kielgtes de åt att göra "skivare-gille" d.v.s det var egentligen ungdomen, och de satade ihop lite mat o brännvin, på så vis att de fick tills var ifrån sina hem sen fick de vara på et ställe att saga till och förtära det och sen dansa på logen. Hade de ingen spelmann så trallade de, det har jag själv varit med om men den som tog "haren" den som blev till sist på åkern fick bestå en kanna brännvin, sen dansade de och hade allehanda upplåg, det hunde hänt att halv dockorna varo gömda då kom di fram med dem och dansade med dem de lekte även många lekar särskilt kottnings och idrottslekar de lektes etc i det fria/forts

"Skjuna gille".

Göteborg
Kvarnvalld
Jät

1937 Jenny Danielsson
4860 Jät
föd av Eva Sofia Karlsson

1805 1849 i Jät sm

ges mer föde kunde driva med varandra

om halmgubbarna desto roligare var
det, när de sen made dansat till slat med
halmgubbar, (pastor kallade dem hände för
halmgubbar, halmkäringa i halmdocka)
så gick de till varandras bostad när det
blev mörkt och satte upp dem på stakar
framför husen eller om de kunde smugla
in dem i sängarna.

Mickelsmassa eller Mikaeli.

Ölckelsmesse "Wā" uttalas det på vår dialekt
her jag inte hört talas om några utklädda
figurer, men min pastor talade ofta om
di stora "skjäregällen" som storbönderna
gjorde där, förlöste den så halasade di sig
emellan, andre dan blev de som arbetat
på gården och engdomen där omkring/ fots

Skriv endast på denna sida!

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

bjudna dit då hade di dans och lekar, den dansen kallade di både för "Mickelmersedansen och stöädansen"; dagen efter Mickelmersedan fick alla fånare spilt, däremot har ordet "primaongda" kommit, för i tider så var det fånarnas flytningstid här Mickelmerseweckan. Vid detta stora kalas skulle de brakteras med "skärdegröt" av årets gjorda kongrynsgröt.

Nickolausdagen den 6 december.

Om denna dag har jag inte hört vidare om poster talade om att di brukte som barn och engdans stoppa upp en stor tjock gelebe på denna dag eller också vid fel och kasta in den i hasen och skramma varandra med, men det blev sedan förljugit på en bystämme och fort-

Nicklaus.

Frisa ut.

Berätta närmare om hur det går till, då man i Jät kläder ut sig på Nikolaus-dagen eller den 6 december.

När det blev förflytet på en bestämma här att kostा gubbar till varandra, så brukade sen ungdomen att i synq klä ut sig och gå till varandra och skramma varandra, men då var de inte klädda i kolm utan i gamla kläder. Så långt fram i tiden som 1900 var jag med på ett julaftonas ungdomskalas i Jät Toragård, då kom den ene efter den andre in iklädda den ene värre än den andre, så de hölls på att skrämma ihjäl en pojke där han skrek förhärom. Varare kom man se att den sedan har varit gångse här.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-

ARKIV

10 a.

Smil.

Himmerland Ad. 1937.
fot s:m

4860 Uppr. Jenny Danielson

föt

Satt plikt därpå, ty de skrämden en knektla-
huske så hon dog, detta hände här i jät-
tå 1850-Talet. De klädde även ut sig själva
och uppträdde ibland folk en sed som ännu
lever kvar här i jät-.

Lucia.

Skall nu tala om Luciafirandet som jag
har hört det av foster den dagen fick ej
göras någon kringgärning d.v.s. inga hjuhfick
smurra. Det troddes att Lucifer var ute den
natten med sitt arhang, det troddes även
att alla troll var i rörelse den natten, där-
före så hade de både ölet brygt och slak-
ten einden. Av den nek och är det myölsom
står omtalat på (sid 5) sops. vid skörden glömde
jag att tala om att den som uppsamlade
den neken kunde kallas han för lushornffats

Skriv endast på denna sida!

LUNDS UNIV.

FOLKMINNES-

ARKIV

11

Bes. Eva so-

fia Thorsom

9.1841 i

föt

Lucia

(och hon för Lusako) brukades en särskild kaka "Lussebröd Lussekatt o Lusepytt" av det Ta lyöds det omkring på Lusidagens morgon detta mins jag sjelu då jag var barn! Jag är sjelu född på Täcklinge i Falu socken och där bodde åren min farfar tills han dog 1902. Ta Täcklinge o bodde en gammal man som hette Magnus Bolin han var född på den i åren han talade om att det var vanligt att de som först slötade tröskningen kartade in halmbuntar tills de som blev efter, men av den halmen gjord de en ko som de ställdes utanför dens hus som kartat hun tan så sprang de omkring huset och hörades som en ko den hon hette för Lusako, somliga brukade som får och getter. Det mins jag när jag var barn här de på Täcklinge ofta

Från att.

Ni omtalar, att de som blivit efter med tröskningen, fingo sig tillskiekade halmbuntar, men att man sedan av dessa gjorde en ko, "Lusako", som man ställdes utanför deras dörr, som skickat halmbunturna. Var detta alltid vid Lucia man sände omkring en sådan ko? Var det alltid just den halmen, man tidigare sändt till gramnen på spe? Förekom sålunda inte sedan, om icke någon bonde mottagit en sådan halmbunt? Berätta även på vilka gårdar Ni minns detta hava förekommit. Angiv klart, om Ni själv sett folk springa omkring med en sådan "Lusako" eller om det möjligen varit så före Er tid och Ni endast hört berättas härom.

Angående halmbunturna och "Lusako" var det så att den som fick sig en halmbunta tillskickad på spe gjorde därav en ko och sände den tillbaka till den som kostat ihj buntan på logen den som ingen bunta hade kostat flicka ej någon ko. Detta har förekommit på Frösön och jag har hört det av Magnus Bolin, jag har inte sett det själv. Man får ofta höra av ett skämtsord ibland folk där "lojja lusako", om det kan komma därav förstår jag ej

kom Leesi amorgan och sprang omkring Stegorna
somliga hade korskälle på sig och böllade och
somliga bråkade. Han talade även om att
på Leecianallen troddes det att vattenet för-
vandlades till vin. Han talade om att två
projkar i 20-årsåldren skulle rö ut på sjön
om matten och se när vattenet blev vin,
det skulle förvandlas just vid 12-slaget,
de byttes vid att 20 och se efter, när 12-
slaget kom rorade en röst från djupet
till den som såg på vattenet röle de se
vinet mitte sät Tar jag synen din, och han
bleva blind. Lenna Magnus Bolin var en gammal
lantbrukare ställa och legn han dog när jag
var 16 år gammal, och nu är jag 54, hur gammal
han var vid sin död kan jag ej säga
men jag tror att han var nära 90 år / forts.

1896,

Han är det möjligt
för en 16 åring att
vara 90 år?

4860

LUND
FOLKMINNESARKIV
UNIVERSITETETS
14

D.O.S.-arkiv
1889-90.

den första Luciaotta som jag såg firas var vid
mina 10-årsåldrar, i vår granngård hoddé då en
nygift fru som hette Anna Svensson, hon var
kladd i vit klädnings och hade grön krans
på huvudet med 4 fyrs i hon gick in till sin
svärfar o svärmar på morgonen och lyöd
dem kaffé men gummian blev så rödd
så hon fick slaganfall och dog lite därpå.
Hon hade aldrig sett sätt, hon trodde att
det var en andern som hon, hon kom
även in och lyöd os kaffé idet var den första
Lucia-brud som jag såg -

Yt i februari
1937